

Wrocław, 18.05.2021

Dr hab. Artur Błazejewski, prof. UWr
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
Ul. Szewska 48
50-139 Wrocław

Recenzja pracy doktorskiej Wojciecha Mateusza Rutkowskiego

**„Rekonstrukcja technik obróbki żelaza na terytorium kultury przeworskiej w okresach przedrzymskim i rzymskim. Charakterystyka i rozwój”, Łódź 2020,
napisanej pod kierunkiem dr. Hab. Marka Olędzkiego, prof. UŁ**

Przedstawiona do oceny praca doktorska Wojciecha Mateusza Rutkowskiego napisana została na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego pod kierunkiem dr hab. Marka Olędzkiego, prof. UŁ z Instytutu Archeologii UŁ. Ma objętość 273 stron – tekstu wraz z ilustracjami i streszczeniem angielskim. Podjęty temat badawczy jest w pełni oryginalny.

Dysertacja ma przejrzysty, prawidłowy układ, dobrze oddany w spisie treści, aczkolwiek poszczególne części czy rozdziały pracy nie zostały ponumerowane, ani też nazwane rozdziałami czy podrozdziałami itd., co moim zdaniem utrudnia nieco percepcję tekstu. Wyraźnie wyodrębniają się następujące części pracy: *Wprowadzenie*, *Charakterystyka stali i metod kowalskich*, *Uzbrojenie*, *Elementy stroju*, *Narzędzia* (trzy ostatnie podzielone wewnętrznie), *Wnioski*, *Streszczenie w języku angielskim* i *Bibliografia*. Sam Autor za rozdziały uznaje tylko parte poświęcone poszczególnym kategoriom wyrobów (s. 12).

We wprowadzeniu Doktorant zwięźle przedstawia cel pracy, jej zakres chronologiczny i terytorialny, stan badań nad produkcją metalurgiczną kultury przeworskiej i metodę pracy. Pewne zastrzeżenia budzi część zatytułowana *Dzieje i charakter badań nad metalurgią żelaza kultury przeworskiej*, którą właśnie można uważać za przedstawienie stanu badań nad podjętą problematyką. Umieszczono tam bowiem informacje dotyczące po pierwsze szeroko rozumianej metalurgii żelaza, w tym samego wytopu żelaza (a nie tylko technik obróbki), a w dodatku dużo szersze, niż tylko w odniesieniu do kultury przeworskiej. A to wszystko na niespełna pięciu stronach, a zatem w sposób niezwykle skondensowany. Myślę, że stan i

historia badań powinny być tu szersze i bardziej usystematyzowane. Bardzo dobrze natomiast przedstawiono przyjętą metodę pracy.

Części pracy poświęcone bezpośrednio rekonstrukcjom technik i obróbki żelaza, a zatem opis technik kowalskich oraz sposobów wytwarzania poszczególnych grup artefaktów, uważam za bardzo cenne i dobrze przygotowane. O ile o samej stali Doktorant nie podaje zbyt wielu informacji, których może należałoby oczekiwać (np. o jej jakości, parametrach itp.), o tyle przegląd technik kowalskich jest kompletny i bardzo przydatny dla właściwego zrozumienia wywodów zamieszczonych w dalszych częściach pracy. Jest to zresztą zabieg dość często stosowany w pracach dotyczących rzemiosł czy ogólnie rzecz biorąc – wytwórczości, aby w początkowej części tekstu zamieszczać „słownik pojęć”.

Co bardzo ważne, już ta część pracy zawiera liczne spostrzeżenia Autora poczynione podczas prac eksperymentalnych. Uwag tych jest oczywiście jeszcze więcej w partiach poświęconych poszczególnym grupom artefaktów. W tym miejscu stwierdzić trzeba, że zamysł wykonania eksperymentów dotyczących tak różnych przedmiotów, a jednocześnie opisanie specyfiki ich wytwórstwa był jak najbardziej słuszny. W ten sposób Doktorant ukazał szeroką gamę technik stosowanych przez metalurgów ludności kultury przeworskiej. Podkreślenia wymaga fakt, iż Autor osiągnął wysoki stopień zaawansowania w kowalstwie, co wyraźnie przełożyło się (w dobry sposób) na jakość poczynionych spostrzeżeń. Możliwe tu było odtworzenie, do pewnego stopnia, tzw. łańcucha produkcyjnego, przy czym W. Rutkowski najwyraźniej zdaje sobie z ograniczeń, jakie towarzyszą zarówno stosowanej metodzie badawczej, jak i interpretacji źródeł będących w jego dyspozycji. Tak czy inaczej, dokonane spostrzeżenia i interpretacje śladów produkcyjnych są cenne, nawet jeśli mają tylko pewien stopień prawdopodobieństwa. Co bardzo ciekawe, w odniesieniu np. do grotów broni drzewcowej Doktorant potrafił dostrzec różnice w wytwarzaniu poszczególnych ich typów, posługując się słusznie klasyfikacją P. Kaczanowskiego.

Ciekawym a bardzo wartościowym spostrzeżeniem jest uchwycenie lateralizacji rzemieślników. Podobne uwagi czynili w przeszłości inni autorzy zajmujący się traseologią, przede wszystkim jednak w odniesieniu do zabytków krzemiennych. Tym cenniejsze są uwagi W. Rutkowskiego dotyczące produkcji metalurgicznej.

Jak wskazałem, Doktorant przeanalizował bardzo dużą liczbę zabytków metalowych kultury przeworskiej. Można czuć pewien niedosyt gdy chodzi o ich dobór – brakuje np. przykładów ze stanowisk śląskich, czy szerzej, z dzisiejszej południowo-zachodniej Polski. Niewątpliwie wzbogaciłoby to rezultat badawczy o ciekaw, być może, spostrzeżenia dotyczące regionalizacji technik produkcji.

Autor wykonał bardzo liczne eksperymenty dotyczące technik produkcji artefaktów metalowych, co trzeba z uznaniem docenić. W zasadzie nie sposób odnieść się do wszystkich spostrzeżeń poczynionych przez W. Rutkowskiego szczegółowo. Pragnę tu jednak podkreślić podstawowe osiągnięcia doktoranta w zakresie realizacji podjętego tematu.

Po pierwsze, Doktorant wykazał doskonałą znajomość zabytków metalowych kultury przeworskiej, w całej ich mnogości i różnorodności. Bardzo dobrze poznał literaturę źródłową, widać wyraźnie, że zna z autopsji większość zabytków, o których pisze, swobodnie przytacza przykłady zastosowanych, starożytnych technik produkcyjnych, których ślady udało mu się zaobserwować na analizowanych artefaktach.

Po drugie, udało mu się rozpoznać pewne charakterystyczne cechy wytwórczości metalurgicznej ludności kultury przeworskiej, np. w zakresie umiejętności technicznych kowali, stopnia ich zaawansowania zawodowego, indywidualnego podejścia do wyrobu. Na kartach pracy przewijają się też cenne uwagi dotyczące różnic technologicznych pomiędzy produkcją metalurgiczną (w odniesieniu do zabytków stalowych) prowincji rzymskich a Barbaricum (z wyraźną przewagą technologiczną Imperium). Wskazane także zostały także, co bardzo interesujące i cenne, indywidualne i jednostkowe rozwiązania techniczne (por. s. 245), mające swe źródła zarówno w niskim poziomie fachowości rzemieślnika z jednej strony, jak i większej niż przeciętna jego inwencji z drugiej strony. Oczywiście mowa tu o różnych produktach, a także i różnych wytwórcach.

Autor uchwycił pewne przemiany chronologiczne w zakresie badanej wytwórczości. Warto tu przytoczyć charakterystyczne dla zabytków z okresu lateńskiego zgrzewanie kilku kawałków stali, potwierdzające wysoki kunszt kowalski w lateńskim środowisku kulturowym. Przemiany te mają też szczególne odbicie w grupie badanych fibul. Udało się Doktorantowi dostrzec wyraźne przemiany technologiczne w fazie B1 okresu rzymskiego, kiedy to pojawiają się nowe technologie i nowa stylistyka.

Równoległe z odtwarzaniem technik kowalskich W. Rutkowski prowadził badania w zakresie stosowanych narzędzi, co oczywiście jest ze sobą powiązane. Dociekania w tej dziedzinie powinny skłonić innych badaczy do bacznej obserwacji odkrywanych artefaktów w celu dostrzeżenia śladów produkcyjnych i odróżniania ich od śladów użytkowania. W grę wchodzi tu oczywiście wspomniana już traseologia. Wydaje się jednak, że pewien potencjał drzemie także we właściwej interpretacji zabytków o nieznannej funkcji (nie tylko metalowych, ale i kamiennych), ponieważ właśnie wśród nich mogą znajdować się narzędzia kowalskie.

Trzeba wreszcie podkreślić, że oceniana dysertacja jest w pionierska w zakresie podjętego tematu i zastosowanych metod badawczych. Pewne niedociągnięcia, które się w niej

pojawiły się zapewne spowodowane właśnie tym, że Doktorant praktycznie nie miał wzorców do naśladowania.

Autor wykazał dużą erudycję i znajomość literatury fachowej, tak gdy chodzi o prace źródłowe, publikujące zabytki z poszczególnych stanowisk archeologicznych, jak i dotyczące technik i technologii starożytnej metalurgii. Dowodzi tego m.in. obszerna bibliografia. Uważam jednak, że cenne byłoby jej uzupełnienie o prace m.in. Hansa-Ullricha Voßa, a z polskiego środowiska badawczego Magdaleny Natuniewicz. Dotyczą one wprowadzie metalurgii kolorowej, jednakże można w nich znaleźć wiele cennych spostrzeżeń i uwag mogących pomóc we właściwej analizie i interpretacji zabytków stalowych kultury przeworskiej.

Tekst napisany jest ładną polszczyzną, błędy językowe są w nim bardzo rzadkie. Jedyne z recenzenckiego obowiązku wskazuję na powtórzenie zwrotu „dalsze etapy” na s. 38. Doktorant bardzo dobrze poznał technikę tworzenia prac naukowych, sprawnie skonstruował przypisy i bibliografię.

Podkreślić trzeba, że większość z ilustracji zamieszczonych w pracy jest w pełni oryginalna i wykonana przez Autora, co wymaga docenienia. Bardzo dobrze korespondują one z tekstem, doskonale uzupełniają jego treść i ułatwiają percepcję.

Jestem przekonany, że dysertacja W. Rutkowskiego powinna być opublikowana, oczywiście po przerezagowaniu i uzupełnieniu nielicznych braków. Będzie bez wątpienia cenną książką, mającą poza ogromnymi zaletami badawczymi także ogromny walor dydaktyczny. Jest ona znakomitym przykładem łączenia doświadczeń empirycznych z teorią, weryfikacji założeń i wiedzy teoretycznej w toku doświadczeń, tak wciąż rzadkim gdy chodzi o archeologię Barbaricum.

Wspomniane przeze mnie niedostatki czy niedociągnięcia pracy w żadnym razie nie wpływają na ogólnie bardzo pozytywną jej ocenę. Stwierdzam z przekonaniem, że praca doktorska Wojciecha Mateusza Rutkowskiego *Rekonstrukcja technik obróbki żelaza na terytorium kultury przeworskiej w okresach przedrzymskim i rzymskim. Charakterystyka i rozwój* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie go do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Artur Błazejewski, prof. UW